

„pouze“ ve třech kapitolách (*Úvod: O kraslicích v muzejních sbírkách a literatuře, Věje v lidové víře a obyčejích a Kraslice a způsoby jejich výzdoby*), doplněných o *Poznámky na závěr*; ale to je čistě formální hledisko, které o kvalitě mnoho nevyovídá. Autorka jistě ví, proč zvolila právě toto členění, a nepochybně se jí podařilo logicky a systematicky postihnout všechno, co považovala za nutné.

Z uvedených názvů kapitol vyplývá jejich obsahové zaměření. První kapitolu je možné brát jako přesně vymezený klasický příspěvek k dějinám oboru – sběratelství, výstavnictví a muzeologie. Druhá kapitola je z celé monografie nejobecnější. Rozbíhá se do šíře a hloubky ve smyslu historickém, geografickém i obecně kulturním a meziorborovém. Pochopitelně tu nemůže jít o objevení něčeho zcela nového, ať už v metodologickém pojetí, nebo v interpretaci. Je to velmi dobře zpracovaný sumarizující text, založený na znalosti literatury několika disciplín, doplněný o realie z terénu. Tato kapitola vytváří vhodný teoretický rámec pro celou publikaci. Naproti tomu musí být oddíl věnovaný výzdobným technikám převážně popisný. Je to deskripce systematicky pojatá a s doplňky konkrétních ukázek pro případné zájemce i instruktivní. *Poznámky na závěr* jsou reflexí kraslic v moderní společnosti 20. a 21. století. Tady dochází k prolnutí témat všech tří předcházejících kapitol a zároveň tu dominují výsledky řady terénních výzkumů. Autorka si všimá tvůrců kraslic a proměn, kterými tato činnost prochází, a věnuje se přirozeně i jejich „spotřebitelům“. Zkoumá společenské funkce a změny funkcí samotných artefaktů (zajímavá je například pasáž o kraslici jako daru nebo doklady o změnách výzdobných motivů a materiálů), a tím zároveň mapuje

a analyzuje nejen „kraslicovou tradici“, ale obohacuje širší tradici velikonoční.

Text je koncentrovaný, hutný. Čtenáři se na relativně malé ploše dostává maxima informací, aniž by měl pocit, že je jimi přetížen. Domnívám se, že monografie o kraslicích představuje reprezentativní, zdařilou a výtvarně velmi dobře zvládnutou knihu, která je přínosem jak pro odborné kruhy, tak i pro laické zájemce.

Irena Štěpánová (ÚE FF UK, Praha)

Peter Slavkovský, SLOVENSKÁ ETNOGRAFIA. KOMPENDIUM DEJÍN VEDNÉHO ODBORU. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2012, 127 s.–

Kto pozná knihy a štúdie o dejinách slovenskej etnografie z pera Viery Urbanovej, zistí, že Slavkovského publikácia dopĺňa tieto veľmi kvalitne napísané knihy a prináša aj mnoho nového, nových, dosiaľ neznámych faktov, reálií a informácií v hutnej forme.

Peter Slavkovský rozdelil svoju prácu na päť kapitol, úvod a záver, prílohy a literatúru, ktorá je tiež vysoko informatívna, najmä pre študentov.

Ako uvádza autor v *Úvode*: „Henri Lefebvre mal v prípade etnografie pravdu. Skúmať a vysvetľovať ‚všeobecné a zvláštne‘ v prejavoch ľudskej kultúry, v spôsobe života rôznych etnických spoločenstiev na strane druhej – v tom je zmysel a prínos etnografických štúdií pri poznávaní dejín ľudskej civilizácie, jej jednotlivých kultúr.“(s. 9) V úvode píše o dejinách

a vzniku etnografie a etnografických dokladov od stredoveku. Venuje pozornosť pomenovaniu disciplíny, etnografia, etnológia, Völkerkunde, Volkskunde, jej vzťahy k sociálnej a kultúrnej antropológii.

V prvej kapitole, *Slovensko na konci 18. storočia a v 19. storočí – od romantizmu k pozitívizmu*, venuje autor pozornosť obdobiu od priemyselnej revolúcie v 17. storočí až po začiatok 20. storočia. Píše o počiatkoch vedeckého záujmu o ľud a jeho kultúru, od feudálneho chápania, cez osvietenstvo, k opozičnej ideológii národného princípu. Rodiaci sa kapitalizmus a nastupujúca buržoázia sformovali národnú ideológiu, ktorá sa stala mobilizujúcim prostriedkom aj pre široké vrstvy v mnohonárodnostných štátoch. Slováci boli súčasťou „natio hungarica“ v rakúsko-uhorskej monarchii.

J. Kollár, P. J. Šafárik, J. Hollý silne ovplyvnili smerovanie záujmu o ľud a jeho kultúru. Orientácia týchto osobností na zber a bádanie ľudovej slovesnosti viedla ku vzniku folkloristiky ako samostatnej vednej disciplíny.

Systematický záujem o ľud, jeho život, kultúru a prácu, vyústil do vzniku etnografie ako samostatnej disciplíny, a úzko súvisel v tom čase s vytváraním buržoázných vzťahov ešte v lone feudálnej spoločnosti. Objavuje sa zberateľstvo ako predobraz múzejníctva.

V druhej kapitole, *Slovensko na konci 19. a v prvej polovici 20. storočia – od pozitívizmu k historickému materializmu*, sa zaoberá aktivitami národovcov od vzniku Matice slovenskej 1863, ich publikáciami, zberateľstvom, článkami publikovanými v novovzniknutých časopisoch *Časopis Matice slovenskej*, *Zborník Matice slovenskej*, *Slovenské pohľady*, *Slovenský letopis*.

Celá publikačná činnosť týchto generácií je zmapovaná v L. V. Riznerovej *Bibliografii písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do roku 1990*. Autor uvádza názory P. Dobšínskeho, F. Sasinka, S. H. Vajanského, definície etnografie K. Chorvátha, práci A. Kmeťa. Osemdesiate a deväťdesiate roky 19. storočia možno charakterizovať úsilím o objektívne vysvetľovanie skúmaných javov a úctou k vedeckým faktom.

V roku 1921 vznikol *Národopisný seminár na FF UK* v Bratislave, kam prišiel prednášať z Čiech K. Chotek, a tradičnú ľudovú kultúru prednášali J. Mjartan a R. Bednárík. K. Chotek, žiak L. Niederleho, významne prispel k intelektuálnemu rozmeru chápania etnografie v 20. rokoch 20. storočia.

Vývin slovenskej vedy a kultúry bol v novovzniknutej Československej republike determinovaný nielen zdedenými civilizačnými hodnotami slovenskej spoločnosti z čias Rakúsko-Uhorska, ale aj novým štátnym usporiadaním a jeho politickými, ekonomickými a sociálnymi ambíciami. Novootvorená Matica slovenská sa stala aj vedecko-výskumným orgánom. Politický centralizmus v štátoprávných otázkach novej republiky bol decíznou sférou kompenzovaný ústretovým prístupom ku kultúrnym požiadavkám a tradíciám Slovenska (s. 40).

V Martine sa pokračovalo v historických aj etnografických výskumoch a formovaní zbierok dokumentačného materiálu. Spoločenskovedný výskum sa podriadiť cieľom zblížovania sa Čechov a Slovákov. Pre rozvoj vedy malo obrovský význam založenie Univerzity Komenského v Bratislave (1919) a už spomínaného Národopisného seminára. V roku 1908

boli sprístupnené etnografické zbierky novovybudovanej *Muzeálnej spoločnosti Slovenska* a od roku 1926 dostalo múzeum oficiálny názov *Slovenské národné múzeum* v Martine.

V roku 1942 bola pripravená *Príručka pre národopisný výskum slovenského ľudu*. Zo získaných materiálov vznikol prvý pokus o etnografickú syntézu ľudovej kultúry Slovenska z pera R. Bednárika – *Duchovná a hmotná kultúra slovenského ľudu*. In: *Slovenská vlastiveda*, 2, 1943.

Tretia kapitola má názov *Slovensko v druhej polovici 20. storočia. Etnografia v období socializmu – diskontinuita v tradičných kultúrnych vzoroch i v etnografických metódach ich skúmania*. V roku 1946 vzniklo na pôde Slovenskej akadémie vied a umení (SAVU) nové pracovisko – Národopisný ústav SAVU. Po rozličných peripetiách mal byť oficiálne zrušený, ale A. Melicherčík a J. Mjartan ho oficiálne obhájili. Ústav bol medzi tým v 50. rokoch premenovávaný, pričleňovaný, ale vydržal! Od roku 1947 sa obnovila výučba národopisu na FF UK, a v roku 1953 vznikol časopis *Slovenský národopis*.

Podkapitola *Socialistický spôsob života na Slovensku – etnografická reflexia*, sa zameriava na zmeny spoločenské a politické po roku 1948 a s nimi súvisiacou kolektívizáciou a industrializáciou, ktoré znamenali výraznú a významnú diskontinuitu v spôsobe života vidieckeho obyvateľstva. Marx-leninská ideológia vstúpila na pôdu spoločenských vied a v národopise pod víziou V. Pražáka sa etnografia už v roku 1947 (v SAVU od roku 1951) venovala prestavbe vidieka, t.j. etnografickému štúdiu dediny v období prechodu k socializmu. Predobrazom riešenia týchto otázok bola sovietska etnografia – ako náš vzor. Česká

aj slovenská etnografia sa prihlásili k sovietskej paradigme disciplíny, jej metodologickému a ideovému východisku. Úlohou etnografie sa stalo podporiť kultúrnu politiku štátu a na základe politickej objednávky oživovať záujem o využívanie prvkov ľudovej kultúry v spoločenskej praxi, rozvíjať kultúru formou národnú, ale obsahom socialistickú (s. 50). Ako píše P. Slavkovský, záujem sa sústredil na robotnícku kultúru a premeny tradičnej ľudovej kultúry v súčasnosti – t.j. v 50.–70., 80. rokoch. Hoci sa etnografi a folkloristi proklamatívne hlásili k marxistickej metodológii, od 60. rokov sa čoraz viac ozývali aj kritické hlasy k jej jednostrannému chápaniu „súčasných procesov“ v ľudovej kultúre, a uplatňovalo nové metodologické smerovanie.

Podkapitola *Od materiálových štúdií k vedeckým syntézam* venuje pozornosť veľkým kolektívnym, často interdisciplinárnym a medzinárodným dielam, ktoré autor komentuje podrobnejšie. Jednak zdôrazňuje význam *Slovenského národopisu* ako tribúny nových metodologických smerovaní v etnografii a folkloristike. Pri výskume interetnických súvislostí významné miesto zohrala *Medzinárodná komisia pre štúdium ľudovej kultúry v Karpatoch a na Balkáne (MKKKB)*. V 70. rokoch to bol projekt *Etnológia Slovanov*, ktorej gestorom bola Akadémia vied ZSSR. Od roku 1962 začal v Martine v SNM vychádzať najmä pre muzeológov významný *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. V roku 1968 vyšla *Československá vlastiveda. Lidová kultúra*, v roku 1972 nasledovala *Die Slowakische Volkskultur*, v roku 1975 vyšlo *Slovensko – Lud, 2. časť*. Táto generácia autorov pripravila tiež rukopis medzinárodnej syntézy *Etnografia Slovanov*.

V ďalších podkapitolách venuje autor podrobnejšiu pozornosť *Etnografickému atlasu Slovenska*, 1990, ďalšiemu kolektívnemu dielu *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I., II.*, 1995, monografii *Slovakia. European Context of the Folk Culture*, 1997, *Slovensko. Európske kontexty ľudovej kultúry*, 2000. Podrobne sa venuje štúdiu ľudovej kultúry v Karpatoch a na Balkáne, kde bol významný výstup – syntéza V. Gašparíkovej *Geroj ili zbojnik – Heroes or Bandits? Obraz zbojníka v folklóre karpatského regiónu*, Budapeš 2002. Vyšlo niekoľko kníh o ľudovej architektúre a obydlíach, časopisy, zborníky, a početné medzinárodné publikácie.

P. Slavkovský ako autor mnohých námetov a libriet k výstavám v SNM, či už v Martine alebo Bratislave, v podkapitole *Expozícia Slovenského národného múzea v Martine* podrobne zhodnocuje význam muzeálnych expozícií v dejinách národopisného múzejníctva. Začína prvou expozíciou Múzea Matice slovenskej a končí expozíciou 1974–1975, ktorej časť zničil požiar v roku 1999; od začiatku 21. storočia je príprava novej expozície zaradená do prioritných úloh SNM.

Autor venuje pozornosť aj *Múzeu slovenskej dediny*, ktorého výstavba bola schválená až v roku 1964 Slovenskou národnou radou. Kolektív pracovníkov SNM v Martine vypracoval v roku 1983 *Tematicko – urbanistické upresnenie koncepcie MSD – národopisnej expozície v Martine*.

Štvrtá kapitola má názov *Od etnografie k etnológii, kultúrnej a sociálnej antropológii*. Po roku 1989, v 21. storočí sa uzavrela istá etapa výskumu a bádania na Slovensku. Novú paradigmatu naznačilo aj premenovanie ústavu na *Ústav etnológie*

SAV, ako aj jeho orientácia na štúdium človeka, kultúry, sociálnych a etnických procesov, identity, dovtedy marginalizovaných etnických skupín – Rómov, židov a problematiku holokaustu, smerovanie na urbánoetnologické bádanie, a neskôr aj na výskum samotnej etapy socializmu metódou oral history. Etnológia sa viac-menej odklonila od historického, vývinového alebo typologického štúdia a úzkeho vlastivedného chápania výskumu ku komplexnému štúdiu človeka aj jeho kultúry, kultúrneho dedičstva. Mladá nastupujúca generácia priniesla nové inšpirácie a slovenská etnológia sa otvorila novým podnetom.

V piatej kapitole *Inštitúcie a osobnosti slovenskej etnografie od druhej polovice 18. storočia do prvej polovice 20. storočia* nás autor oboznamuje so spolkami, učenými spoločnosťami, múzeami, vedeckými a pedagogickými pracoviskami v abecednom poradí formou krátkych hesiel so základnými informáciami. Ďalej podobným heslovitým spôsobom predstavuje najvýznamnejšie *Osobnosti*, taktiež v abecednom poradí.

V *Závere* sumarizuje v krátkosti svoj zámer a uvádza citát francúzskeho historika a filozofa Le Goffa z roku 2007: „Poznanie nadobúda podobu nekonečného procesu, v ňom na základe rôznych prístupov ku skutočnosti, ktoré chápeme z rôznych hľadísk, naše poznanie zdokonaľuje a zbierajú sa čiastkové pravdy. Tento proces vedie nielen k jednoduchému hromadeniu poznatkov, teda ku kvantitatívnym zmenám v našom poznaní, ale aj ku kvalitatívnej transformácii nášho videnia dejín.“(s. 107) A práve v tomto úsilí má nezastupiteľné miesto etnografia a prispela k tomu aj práca Petera Slavkovského.

Zuzana Profantová (ÚEt SAV, Bratislava)